

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

اصول و مبانی حفاظت محیط زیست

نویسنده:

پوهنمل محمد واثق حسینی

سرشناسه	: حسینی، محمد واثق، ۱۳۵۰ -
عنوان و نام پدیدآور	: اصول و مبانی حفاظت از محیط زیست / نویسنده محمد واثق حسینی.
مشخصات نشر	: تربت جام: انتشارات خواجه عبدالله انصاری، ۱۳۹۹.
مشخصات ظاهری	: ط، ۲۱۰ ص.
شابک	: 978-600-75728-3-2
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: کتابنامه: ص. ۲۰۷ - ۲۱۰.
موضوع	: حفاظت محیط زیست
موضوع	: Environmental protection
موضوع	: تخریب محیط زیست
موضوع	: Environmental degradation
موضوع	: تخریب محیط زیست - افغانستان
موضوع	: Environmental degradation -- Afghanistan
رده بندی کنگره	: TD۱۷۰
رده بندی دیویی	: ۷/۳۶۳
شماره کتابشناسی ملی	: ۷۲۷۶۰۵۷

اصول و مبانی حفاظت محیط زیست

نویسنده	پوه‌ما محمد واثق حسینی
ناشر	خواجه عبدالله انصاری
چاپ	دقت
شمارگان	۱۰۰ نسخه
نوبت چاپ	اول ۱۳۹۹
قطع	وزیری

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۵۷۲-۸۳-۲

پیشگفتار

ما درخت افکن نه ایم آن‌ها گروهی دیگرند
با وجود صد تبر یک شاخ بی‌بر نشکنیم!

جهانی که نسل امروز بشر، بر اثر پیشرفت‌های شگرف تکنولوژی و توسعه‌ی به‌ظاهر همه‌جانبه به آن رشک می‌ورزد، در گذشته‌های نه‌چندان دور گستره‌ای بود سرشار از پدیده‌های زیبا و شرایط دل‌نایز، که نیاکان ما در دل طبیعت هرچند ساده، اما گوارا زنده‌گی می‌کردند. اینک؛ اما نسلِ کاملاً پخته‌ی بشر و انسان شهری، از ره‌آورد دست‌آوردهای صنعتی و زنده‌گی ماشینی، به‌ویژه غریب طبیعت و آلوده ساختن محیط به سهولت‌هایی دست یافته است. در این میان آن‌چه که نمودار نماد جدی‌تری پیدا کرده و زنگ‌های هشدار را به‌صدا درآورده است، به‌خطر افتادن زندگی و حیات بشر و سایر موجودات، در یگانه سیاره‌ی مسکونی یعنی کره‌ی زمین است. که گواه آن‌کاران آلوده‌گی و نابودی تدریجی محیط‌زیست اوست.

زیرا تکنولوژی تحت انقیاد بشر به‌تدریج افسارگسیخته شده و انسان را از خود و محیط زیست او بیگانه می‌کند و توسعه‌ی بی‌رویه، به‌سمت و سوی ناپایداری و ناکامی سیر نزولی خود را می‌پیماید. تا جایی که داشتن طبیعت بکر و زنده‌گی سالم طبعی، کم‌کم به‌یکی از رویاهای دست‌نیافتنی بشر مبدل می‌گردد.

با توجه به نقش و اهمیت محیط زیست در صحت انسان، سلامت جامعه و ترقی کشور، در جوامع گوناگون به‌منظور استفاده از کلیه‌ی ابزارهای موجود در گسترش فرهنگ "حفاظت محیط زیست" که سبب آسایش نسل امروز و ضامن بقای نسل‌های آینده نیز هست تلاش‌های جدی انجام می‌شود. یکی از موثرترین راه‌های ایجاد تغییرات ماندگار و دایمی در رفتارهای گروهی هر جامعه، توسط فرهنگ‌سازی و بومی‌سازی (تطابق) رفتارهای افراد آن جامعه صورت می‌گیرد. بنابراین در صورتی که بتوان به‌طور فراگیر و همه‌جانبه، فرهنگ حفظ و نگهداری از

محیط زیست و عدم تخریب طبیعت را در جامعه نهادینه کرد، می‌توان امیدوار بود که این فرهنگ علاوه بر بقاء در جامعه‌ی فعلی، به میراث جاودانه‌ای برای نسل‌های آینده نیز مبدل گردد.

در سایر کشورها کوشش کرده‌اند در کنار آموزش و پرورش کدرهای فنی و مسلکی، در زمینه‌ی "حفظ محیط زیست" و "نگهداری منابع طبیعی"، از طریق انعکاس چنین موضوعاتی، به شیوه‌های گوناگون مانند تالیف کتاب، تهیه‌ی دانش‌نامه، فلم‌نامه، نمایش‌نامه، مقاله، داستان، ساختن انیمیشن و کارتون‌ها و... راجع به "محیط زیست" و "منابع طبیعی" روش‌های حفظ و صیانت از محیط زیست و استفاده‌ی درست از منابع طبیعی را به‌عنوان یک مقوله‌ی ادبی و اخلاقی، به فرهنگ جامعه و خانه‌های مردم وارد نمایند. آشکار است که با فرهنگ‌سازی مناسب می‌توان اطمینان حاصل کرد تا مقوله‌ی حفظ و مراقبت از محیط زیست با توجه به جای‌گاه و اهمیت آن، در توسعه و حفظ کشور، سینه به سینه به نسل‌های آینده منتقل گردد.

اسلام که یک دین - انسانی است، در کنار این که راجع به مسأله‌ی محیط زیست تاکید نموده، حفظ و نگهداری آن را به مردم وادار کرده است. چنانکه در قرآن کریم، آیه‌ی شریفه‌ی ۶۱ از سوره‌ی مبارکه‌ی هود آمده است: «هُوَ أَنشَأَكُم مِّنَ الْأَرْضِ وَاسْتَعْمَرَكُمْ فِيهَا...»، یعنی او خدایی است که شما را از زمین آفرید و شما، آبادی و آبادانی آنرا به خودتان وا گذاشت. پس وظیفه‌ی فرد فرد انسان و خصوصاً مسلمانی اسلامی است که تلاش کنند تا محیطی پاک و پالوده، دور از هرگونه پلیدی و پلشتی داشته باشند.

در آثار و گنجینه‌ی هزار ساله‌ی زبان و ادب فارسی نیز در محیطه‌ی "محیط زیست" و "منابع طبیعی" روی کرد گسترده‌ای معطوف شده و مقوله‌هایی مانند حفظ محیط زیست، عدم تخریب و یا بهره برداری درست از منابع طبیعی دست‌مایه‌های سراینده‌گان و نویسندگان و ادیبان زبان پارسی دری قرار گرفته است. چنانکه شاعر زیبا سخن، وحشی بافقی می‌فرمود:

ما درخت افکن نه ایم آن‌ها گروهی دیگرند

باوجود صد تبر یک شاخ بی‌بر نشکنیم!

بدین ترتیب، درخت افکندن و تبر بر ریشه‌ی درختان زدن تهمتی بوده است ناروا و ناپسند که نیاکان ما از آن دوری و تبری می‌جسته‌اند! همچنین متون زبان و ادب پارسی آکنده از حکایات و روایات، و سخنان نغزی است که ما را به مهربانی با حیوانات نیز تشویق می‌کند.

زمانی محیط زیست و اطراف انسان چنان پاک، دارای پدیده‌های زیبا و شرایط دل‌نشین بود، تا جایی که هریک از زیبایی‌های یار و دل‌دار خویش را به زیبایی‌های طبیعت تشبیه و یا دل‌بر خود را به کمک زیبایی‌های طبیعت توصیف می‌کردند. بسیاری از نام‌ها و نام‌گذاری‌های دل‌پذیر امروزی ما، ریشه در طبیعت پاک و محیط زیبای گذشته دارد، از ژاله و شبنم گرفته تا سوسن و سنبل و نام‌هایی با پسوند و پیشوند گل؛ اما اینک غیر از تخریب، تعفن و آلوده‌گی، در اطراف ما چه چیزهایی یافت می‌شود و محیط و ماحول ما چه شرایطی دارد تا با دیدن آن‌ها شاد و شکوفا شویم و به آن‌ها اقتباس نماییم؟! بنابر این تبیین و ارایه‌ی نگرش پیشینیان دینی و ادبی به مقوله‌ی محیط زیست و بیان اهمیت و مراقبت از محیط زیست می‌تواند شالوده‌ی اساسی فرهنگ حفظ و صیانت از محیط زیست را فراهم آورد. در صورتی که موضوعی در فرهنگ و ادبیات نسل‌های گذشته با ازال و استقبال مناسبی روبرو شده باشد، می‌توان انتظار داشت که با تبیین، تدوین و ارایه‌ی این موضوع به جامعه، رفته‌های فوق در فرهنگ جامعه‌ی حال و آینده نیز جریان یابد.

کتابی را که در پیش‌رو دارید به‌دین منظور تهیه شده است. البته این کتاب قبل از این که به زیور چاپ آراسته گردد بخش‌هایی از آن به مدت ۸ سال منحصراً درس‌نامه‌ی مضمون "حفاظت محیط زیست و نگهداری منابع طبیعی" در دانشگاه تعلیم و تربیه‌ی کابل تدریس شده و در طی این مدت چندین بار مورد تجدید نظر قرار گرفته و مطالب آن به‌روز (Update) شده است. که اینک با آوردن تغییرات لازم به یک کتاب درسی با عنوان "اصول و مبانی حفاظت محیط زیست" تبدیل و پیش روی شما گرامیان قرار دارد امید که مورد استفاده قرار گیرد.

در پایان از تمامی خواننده‌گان فرهیخته، خواهشمندم نظرات، پیشنهادات و انتقادات خویش را با این جانب درمیان گذاشته تا کتاب در چاپ‌های بعدی، عاری از عیب‌ها، نواقص و اشتباهات در دسترس علاقه‌مندان گذاشته شود.

(پوهنمل محمدواثق حسینی، کابل، بهار ۱۳۹۶ خورشیدی)

فهرست مطالب

۹	فهرست مطالب
۱۱	دییاجه
۱۳	اهداف آموزشی
۱۴	فصل اول: تاریخچه، مفاهیم و کلیات
۱۴	تاریخچه مباحث زیست محیطی
۱۶	مفاهیم و اساسات محیط زیست
۱۶	اصطلاحات و روضعات اساسی محیط زیست
۳۴	مبادی و اساسات علم محیط زیست
۳۷	فصل دوم: اصول و مبانی محیط زیست
۳۷	محیط
۳۹	ایکوسیستم
۴۰	اجزای ایکوسیستم
۴۳	اقسام ایکوسیستم
۵۱	ایکوسیستم خشکه یا محیط زیست خشکی
۵۳	ایکولوژی چیست و انواع آن کدام است
۵۵	انواع اصلی بایومهای خشکی
۶۱	زیستن یا حیات
۶۲	تنوع و تاریخ حیات
۶۶	ماده یا مواد
۷۴	زنجیر غذایی در ایکوسیستم
۷۶	تصویر شماره (۴) شبکه‌ی غذایی
۷۷	انرژی یا توان
۷۷	کارآیی انرژی در ایکوسیستم
۷۸	سیر انرژی در اجزاء زنده کره زمین
۷۹	ذخیره و جریان ماده و انرژی در ایکوسیستم
۷۹	اشکال انرژی در ایکوسیستم‌ها

۸۰	انسان، عضو تاثیرگذار محیط زیست.....
۸۰	دوره‌ی تسلط طبیعت بر انسان.....
۸۱	دوره‌ی تسلط انسان بر طبیعت.....
۸۲	دوره‌ی آگاهی، تعامل و همزیستی.....
۸۸	فصل سوم: محیط زیست و انواع آن.....
۸۸	محیط زیست چیست؟.....
۸۸	معنی محیط زیست.....
۸۸	تعریف محیط زیست.....
۸۹	علم محیط زیست.....
۸۹	مفهوم محیط زیست.....
۹۰	بخش‌های محیط زیست.....
۹۴	محیط زیست انسان.....
۹۶	تفاوت محیط زیست با علوم مشابه.....
۹۷	ارتباط محیط زیست با سایر علوم.....
۱۰۵	فصل چهارم: حفاظت محیط زیست و منابع طبیعی.....
۱۰۵	درک اهمیت و قلمرو حفاظت از محیط زیست.....
۱۰۶	آشنایی با عوامل آلوده‌گی محیط زیست و اثرات آن.....
۱۱۰	عوامل مهم و موثر در تخریب و آلوده‌گی محیط زیست.....
۱۱۱	حفاظت و نگهداری منابع طبیعی.....
۱۱۲	منابع طبیعی و انواع آن.....
۱۱۳	تخریب منابع طبیعی.....
۱۱۳	چگونگی حفاظت از محیط زیست و منابع طبیعی.....
۱۱۴	اقدامات مردمی جهت حفاظت از محیط زیست و منابع طبیعی.....
۱۱۷	جایگاه حفاظت محیط زیست در دین مبین اسلام.....
۱۱۹	احکام خاص و صریح درباره‌ی محیط زیست.....
۱۲۴	هنر، ادبیات و محیط زیست.....
۱۲۵	ادبیات فارسی و حفاظت محیط زیست.....
۱۲۹	فصل پنجم: رابطه نفوس با محیط زیست.....
۱۲۹	افزایش نفوس و اثرات زیست محیطی آن.....

۱۲۹.....	نفوس، محیط زیست و منابع طبیعی.....
۱۳۶.....	رابطه‌ی افزایش نفوس و بیماری.....
۱۳۸.....	رابطه‌ی افزایش نفوس با گرسنگی.....
۱۳۹.....	برنامه‌ی تنظیم خانواده.....
۱۴۰.....	فواید و نتایج تنظیم خانواده.....
۱۴۴.....	فصل ششم: نقش جنگل، آب و خاک در سیستم‌های طبیعی.....
۱۴۵.....	فواید زیست محیطی ایکوسیستم جنگل.....
۱۴۷.....	آتش‌سوزی طبیعی، حامی جنگل.....
۱۴۸.....	نقش جنگل در انکشاف اقتصادی.....
۱۴۹.....	خطرات و مضرات ناشی از قطع جنگل‌ها و نابودی درختان.....
۱۴۹.....	جایگاه آب در چرخه حیات.....
۱۵۰.....	آب و اهمیت زیست محیطی آن.....
۱۵۲.....	آلوده سازی آب (منابع آب) و آسیب‌های آن.....
۱۵۴.....	خاک و اهمیت آن در زنده گی بشر.....
۱۵۷.....	زیاله‌ها و فاضلاب‌ها و مسایل آن‌ها.....
۱۵۷.....	زیاله‌ها.....
۱۶۱.....	فاضلاب‌ها.....
۱۶۲.....	حفاظت آب و خاک.....
۱۶۵.....	فصل هفتم: اهمیت، ارزش و جایگاه حیات‌وحش در محیط زیست.....
۱۶۶.....	ارزش حیات‌وحش از نظر اقتصادی.....
۱۶۸.....	ارزش حیات‌وحش از نظر تفریح، تفرج و زیبایی شناختی.....
۱۶۸.....	ارزش‌های حیات‌وحش از نظر علمی، فلسفی، آموزشی و پژوهشی.....
۱۶۹.....	ارزش حیات‌وحش از نظر اجتماعی و فرهنگی.....
۱۷۰.....	ارزش حیات‌وحش از نظر تأمین فرآورده‌های غذایی.....
۱۷۰.....	ارزش حیات‌وحش از نظر شاخص سلامت محیط زیست.....
۱۷۰.....	ارزش حیات‌وحش از نظر اخلاقی.....
۱۷۲.....	فصل هشتم: بحرانهای زیست محیطی جهان و افغانستان.....
۱۷۴.....	وضعیت محیط زیست افغانستان.....
۱۷۵.....	تاثیرات مستقیم مردم در تخریب محیط زیست.....

۱۷۵.....	وضعیت چراگاهها.....
۱۸۱.....	پوشش گیاهی افغانستان.....
۱۸۴.....	گونه‌های جانوری افغانستان.....
۱۹۰.....	انواع پرندگان افغانستان.....
۱۹۱.....	خزنده‌گان موجود در افغانستان.....
۱۹۱.....	علت کم شدن و انقراض حیات وحش در افغانستان.....
۱۹۲.....	دلایل حفاظت حیات وحش.....
۱۹۴.....	معرفی مختصر دریاچه‌ها و کول‌های مهم افغانستان.....
۱۹۷.....	آبشارها- افغانستان.....
۱۹۷.....	چشمه‌ها- معدنی و آبگرم افغانستان.....